

İSMAYIL HACIBƏYOVUN FORTEPIANO VƏ FLEYTA ÜÇÜN İŞLƏMƏLƏRİ

Məhəmməd Vəliyev,
Üzeyir Hacıbəyli adına
Bakı Musiqi Akademiyasının doktorantı
Email: max-sslist.ru

“Azərbaycan bəstəkarlıq məktəbinin layiqli davamçılarından olan İsmayıl Hacıbəyov dahi Üzeyir bəyin təməlini qoyduğu Hacıbəyovlar dinastiyası bəstəkarlarının sonuncusu olaraq güdrətli Qarayev məktəbinin də layiqli təmsilçisi olmuşdur. İ.Hacıbəyovun yaradıcılığını tədqiq edib, simfonik, kamera-instrumental musiqisini təhlil edərkən biz bu qənaətə gəldik ki, orkestri çox gözəl bilən bəstəkar alətlərdən üçünü daha çox sevmiş və bu alətlərə daha tez-tez müraciət etmişdir. Bu, fortepiano, skripka və fleyta alətləridir. Əvvəlcə bəstəkarın 2 fortepiano işləməsinə nəzər salaq

Nümunə:

Ü.Hacıbəyovun "Koroğlu" operasına uvertüranın fortepiano üçün işləməsi çox uğurlu alınmışdır. Bu işləmə görkəmli bəstəkar F.Əli-zadənin sifarişilə yazılmış, əsərin ilk ifaçısı görkəmli pianoçu Ülviyyə Hacıbəyova olmuşdur. Bəstəkar bu əsər üzərində işləyərkən onu narahat edən bir çox məsələlər üzərində düşünmüşdür. Əvvəla, uşaqlıqdan bəstəkara doğma olan bu əsər heç vaxt fortepiano məcrasına yönəldilməmişdi və o, bütün orkestr səslənməsinin gözəlliyini, əzəmətini fortepianoda, təsvir və təbiiq etməli idi. İ.Hacıbəyovun qarşısında, həm də bir amal da dururdu ki, o da Niyazi interperetasiyasının fortepianoda vəsfi idi.

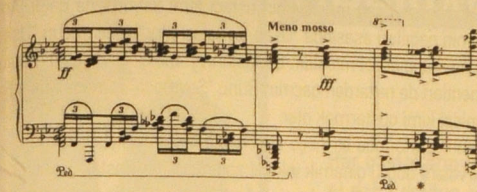
Ümumiyyətlə, işləmə çox çətin mövzu və tapşırıqdır, həm zərb alətlərini, tar və simli alətləri fortepianoda təsvir etmək böyük məharət tələb edir. Hər bir fraqmenti, intervalı real səslə tutuşdurmaq, bununla da fortepiano fakturasını notların zəruri bolluğu ilə tamamlamaq vacibdir.

Ümumiyyətlə, nəfəs alətləri orkestrində frazanın simliyədə tək-ran və aksina, fortepiano işlənməsində səslənməyə bilər və işlənmədəki yeni frazalar, tessituraların dəyişməsi də bununla bağlıdır. Lakin uvertürə elə məharətlə işlənməlidir ki, çoxdan alışdığımız, azbər bildiyimiz məşhur Üzeyir bəy musiqisinin ümumi əzəmətinə xələl gəlməsin.

Bu nümunədə sol əldəki yeni frazalar, sağdakı forşlaqlar tarı xatırladır və bəstəkar bu imtahanın öhdəsindən çox məharətlə gəlmişdir.

Əzəmətli kodadakı akkordlar da böyük professionalıqla nəzər cəlb edir və işləmə tam orkestr ifası təəssüratı yaradır.

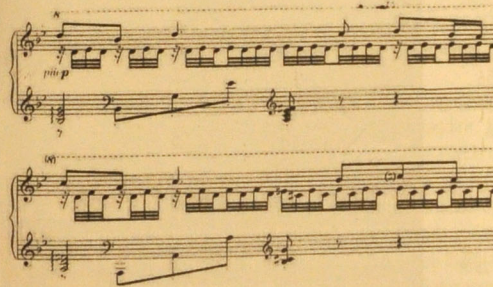
Nümunə:

Bəstəkarın fortepiano üçün digər işləməsi Soltan Hacıbəyovun "Gülşən" baletindən Adajiodur. Bu əsərin də ilk ifaçısı Ü.Hacıbəyova olmuşdur.

Bu işləmədə isə bəstəkar "Koroğlu"dakı çox çətin vəzifələrlə qarşılaşmamış, rəngarəng S.Hacıbəyov orkestrrovkasını fortepianoya köçürərkən, artıq təcrübəyə yiyələnmişdir. Adajionun ortasındakı parçalarda fortepianonun texniki imkanlarını, fakturasını çox ustalıqla mürəkkəbləşdirərək öz pianoçu sənətini "işə salmış" və bu vəzifəsinin də öhdəsindən bacarıqla gəlmişdir.

Nümunə:

Apofeoza finalda bəstəkar akkordları çox ustalıqla mürəkkəbləşdirib zənginləşdirmiş, əsl orkestr effekti yada bilməmişdir.

Adajionun sonu çox maraqlı bitir. Bəstəkar 32-liklərdən məharətlə istifadə edərək həm simliyənin, həm qlissandoların təsvirini verə bilməmiş və son güclü oktava ilə dramaturji gərginliyi daha da artırmışdır.

Nümunə:

İşləmə sahəsində İsmayıl Hacıbəyovun digər maraqlı nümunələri fleyta üçün nəzərdə tutulmuşdur. Bu nümunələri İ.Hacıbəyov professor, görkəmli fleytaçı Ə.İskəndərovla birgə işləmişdir. Bu 1978-ci ilə təsadüf edir.

Haqqında danışdığımız əsər fleyta və fortepiano üçün "Segah" əsəridir. Bu əsərin fleyta partiyasını Ə.İskəndərov yazmış, ümumi işlənməsi isə İ.Hacıbəyovun üzərinə düşmüşdür. Fortepliano partiyası və ümumiyyətlə, əsər ürayəyatımlıdır və texniki cəhətdən çox da çətinlik yaratmır. Sadə faktura ilə başlayan əsər get-gedə bir qədər mürəkkəbləşərək forşlaq və onaltılıqlarla zənginləşir. Milli kolorit çox aydın nəzərəçarparaq həm də klassik nümunəvi təsəvvür yaradır.

Tədris üçün çox yararlı olan bu sənət nümunəsi şagirdlərin, xüsusən, fleytaçıların ustalıqlarını, texnikasının artmasında ikitərəfli, mühüm rol oynayır. Qeyd etmək istərdik ki, İ.Hacıbəyov fleyta üçün Ə.İskəndərovla birgə həm də "Özbək rəqsi" pyesini də bu prinsiplərə uyğun olaraq işləmişdir. Bəstəkarın yaradıcılığında skripka üçün işləmələr də mövcuddur. Bu skripkaçılar ansambli üçün Bethovenin əsərlərinin işləməsi idi. Təəssüf ki, bu barədə məlumat vermək mümkün deyil. (4, səh. 15)

İ.Hacıbəyov öz yaradıcılığında Üzeyir bəy musiqisinə bir daha müraciət etmiş, "Arazbarı" və "Aşıqsayağı" əsərlərini fortepiano kvinteti üçün işləmiş və özü ifa edərkən Moskvada vala yazdırmışdır. Sonralar İ.Hacıbəyovun işlədiyi Üzeyir bəyin "Arazbarı" sızı Ülviyyə Hacıbəyova və Azərbaycan Dövlət Simli Kvartetinin ifasında Ülviyyə

Hacıbəyovanın "Azərbaycan bəstəkarlarının əsərlərinin antologiyası" proyektində diskə yazılmışdır.

Təməli dəhi Üzeyir bəy tərəfindən qoyulmuş Hacıbəyovlar nəslinin sonuncu nümayəndəsi İsmayıl Hacıbəyovun yaradıcılığında neoklassisizm xüsusi yer tutmuş və böyük əhəmiyyətə malikdir.

Dəhi Üzeyir bəyin nəslinin nümayəndəsi, böyük bəstəkar Soltan Hacıbəyovun övladı olmaq saadətini ona nəsihət olmuş, kiçik yaşlarından onun musiqisi və dünya klassiklərinin əsərlərini dinləyərək böyüyüb boya-başaya çatmışdır.

Yaradıcılıq taleyinin növbəti uğuru isə əvəzolunmaz müəllimi, böyük bəstəkar Qara Qarayevlə bağlı olmuşdur. Elə bu cəhətlərə nəzər salmaq kifayətdir ki, erkən yaradıcılığında bəstəkar "Paqanini mövzusunda variyasiyalar" kimi sənəballi fortepiano əsərinin müəllifi olmuşdur.

Fortepiano musiqisində bəstəkar məcmuə xarakterli nümunələr yaratmışdır. "Vatto ruhlu eskizlər", "Albomdan səhifələr", "Üç idilliyə" buna gözəl misaldır.

Orkestr üçün yazılmış əsərlərdə bəstəkar bu janrlara müraciət etmişdir – simfonik orkestr üçün "Uvertüra", Konsert (kamera orkestr üçün "Konsertino"), Rapsodiya (fortepiano və orkestr üçün "Cəngi" rapsodiyası), Konsertstük (fleyta və orkestr üçün "Konsertstük"), Süita (Uşaq lövhələri simfonik süitəsi), Fantaziya ("Naxışlar" simfonik feeriyası).

Bəstəkarın melodik dili çox rəngarəng və müxtəlifdir. Onun yaradıcılıq zirvələrini, lirik ilahi intonasiyalarını, bu intonasiyaların zirvələrinin çoxluğunu inkar etmək olmaz. Bəstəkarın əsərlərinin milli xüsusiyyətləri orkestr dilinin zənginliyi, gözənilməyən moduliyalarını, melodiyanın variyasiyallığı daha çox nəzərə çarpır. Onun melodiyaları öz geniş nəfəsi, gözəlliyi, lirizmi ilə seçilir. Bəstəkarın analoqu olmayan "Üç idilliyəsi", coşub-daşan fantaziya "Cəngi"si, arxaik elementlərə zəngin "Naxışlar"ı, parlaq, saf, aydın cizgi-

li "Uvertüra"ı, tamamilə yeni səpkili "Segah"ı xatırladan "İstəklər" triosu və s. əsərləri qiymətli nümunələrdir.

İ. Hacıbəyov uşaq musiqisinin ustası kimi xatirimizdə qaldı. Andersenin nağılları əsasında "Uşaq lövhələri", fortepiano üçün "Uşaq albomu" buna gözəl misaldır. Bəstəkarın yaradıcılığında aşiq musiqi elementləri də nəzərdən qaçmır. Bunu "Səvməcə" romansında parlaq misal kimi göstərmək olar.

Onun əsərlərində bir neçə zirvənin ya kulminasiyanın olması və bu zirvələrə doğru dinamik inkişaf xarakterikdir. Bəstəkar polifonik düşüncə tərzinə malik professional sənətkardır. Onun əsərlərinə xas olan ritmik xüsusiyyətlər, çılğınlıq, emosionallıq və dramatizm unudulmaz təsir bağışlayır. Bəstəkarın orkestri həm rəngarəng, həm koloritlidir.

“ İ. Hacıbəyov yaradıcılığında ən çox fortepiano, skripka və fleytaya müraciət etmiş, fleyta və orkestr üçün "Konsertstük" əsəri ona böyük uğur gətirmişdir. Onun yaradıcılığında fleyta yeganə əltdir ki, bəstəkar həm uşaqlar üçün yazılmış pyeslərində ("Özbək rəqsi", "Segah"), kamera-instrumental əsərlərində (fortepiano və fleyta üçün "İstəklər" triosu), həm də simfonik əsərlərində (fleyta və simfonik orkestr üçün "Konsertstük"də) istifadə etmiş və uğur qazanmışdır. Bu əsərlərin taleyi də daha xoş olmuş və onlar xarici ölkələrdə daha çox ifa olunaraq beynəlxalq festivallarda səslənmişlər.

Dünyasını çox tez dəyişən bəstəkar ürəklərdə dərin iz qoymuş, daim ailəsinin ideali olaraq qalmış, müdriklilik, zəhmətsevərlik, professionallıq, alıcanablıq, bir sözlə, əsl ziyalılıq keyfiyyətlərini özündə parlaq əks etdirən Hacıbəyov kimi xatirələrdə əbədi iz qoyub getmişdir. ♦

Ədəbiyyat

1. "Azərbaycan xalq musiqisi". Oçerklər. "Elm". Bakı – 1981.
2. Z. Dadaşzadə. "Simfoniyanın fəzası". Bakı – 1999.
3. Ü. Hacıbəyov. "Azərbaycan xalq musiqisinin əsasları". "Yazıçı". Bakı – 1956.
4. Ü. Hacıbəyova. "Hacıbəyovların musiqi dünyası". "Okta Offset". Bakı – 2006.
5. H. K. Касимова. "На меридианах творчества". "Гянджлик". Баку – 1984.
6. A. O. Кərimли. "Xeyrixah sehrbaz". Bakı – 2000.

Резюме

В этой статье рассматриваются переложения Исмаила Гаджибекова для флейты, скрипки, фортепиано. Особенно важно отметить тот факт, что композитор с большим профессионализмом, опытом и знанием оркестровки добивается особого оркестрового звучания.

Ключевые слова: Увертюра, переложение, оркестровка, тембры, сейгях, гармоничное созвучие.

Summary

This article highlights Ismail Hajibeyov's transcriptions for flute, violin and piano. It is especially important to note the fact that the composer with great professionalism and experience of knowledge of orchestrating demonstrated special orchestral sound.

Key words: Overture, arrangement, orchestration, timbres, Segah, the harmony consonance